

Vajda Anna Noémi

TORZÓ

Jelzések tudattalan észlelése. Az volt, annak kellett lennie. Annak az előszele, ami aztán. Mert van, aki homályosabban lát tudattalanul, van, aki tisztábban, de attól függetlenül, hogy ki hogyan, a jelek, a besűrűsödött jelzések ott vannak.

Amikor sok év után Mihály felbukkant, először nem tudtam, hogy ő az. Egy folyóiratnak kerestem borítóképet. Valaki több munkát küldött, bőven volt, miből válogatnom. Egyik különösen – hát nem is hogy tetszett, mert a szomszédháború idézetének láttam, mely annyi embert tesz földönfutóvá és elárvulttá, ha egyáltalán túléli – megragadott inkább, belém hasított Szent György, amint diadalmasan a sárkány fölé kerekedik. Nem Szent György, ő katonaszent volt, az enyém Szent Mihály! – pontosított a festő. Mihály? Eddig szent Mihályról csak a lova jutott eszembe, hogy jobb, ha nem visz magával. És temploma Kolozsváron, talán, mert túl sokat figyeltem a fej nélküli szobrot az oldalán. Mintha Kőmíves Kelemen temploma lenne. S kicsit az enyém is a félelmetes óriás, mely emberáldozatot követelt ugyan, de szeretem, amiért magán viseli saját keletkezéstörténetét, még a munkását is, aki életét vesztette az építkezéskor. Nem vesztette – életét adta a templomért. De hogy Mihály angyal, sőt: arkangyal, sárkánya pedig Lucifer... És hogy az egyiptomi csecsemők öldöklésében is oroszlánrészt vállalt... Ráadásul barátunkhoz is köze van, mert a templommal együtt jelent meg a mi Mihályunk, ha csak nevében is, legelőször hetekkel korábban, éppen március 14-én. Akkor, amikor felhívott egy jelentős ember. Nem szeretem a jelentős emberek hívását, zavarba hoznak, feszengek. Ebben a hívásban az volt érdekes, hogy jelző nélküli volt: csak az emberrel beszéltem. Egy gondjaival küzdő, aggodalmait megosztó emberrel. Megint megerősödött bennem, hogy az emberi nagyság végső soron maga az egyszerűség. A többi pompa, bűbáj, megtévesztés, álság. Úgy gondolja, mondja, hogy az emberből ki lehet szeretni a jót – nemcsak a jóságot, a jó gondolatokat is: írást, beszédet. Úgy hiszi, a jó írás szeretetre előbújik, melegétől szárnyra kap a gondolat, mint pillangók a tavaszi napsugártól. Azért hívlak, mert – sóhajt. Másnap a Szent

Mihály templomban hogy is sorjázzhatna hazafias szólamokat, mikor annak nincs se helye, se ideje most, hogy háború van, s az ember lelke beteg. Azé főleg, akinek a bőre nincs... tankok közé víve. Csak kintről nézi. Látja. Nem akarja látni ezt a szörnyűséget. Nem akar részt venni benne, hogy élni tudjon. Ha nem is fordul el, elfordul, mint a sokadik koldustól a bevásárlóközpont előtt. Mégis miről lehet olyankor beszélni, amikor nem lehet, de kell, megkövetelik az évszámok, az évforduló?! Tolvajszó ez a kell, ellopja a hallgatás szabadságát. Szenved. Talán épp a szabadságról lehetne beszélni – billen ki lassan tehetetlenségből –, arról a szabadságról, ami nincs, de amire az ember lelke ösztönösen vágyik.

Az arkangyal nagy akaraterejéről híres, s arról, hogy legyőzi a gonoszt. Van áthallása a képnek a mába, jó lesz! – mondja a festő. Mégsem kerül a borítóra – túl komor! Mégis túlon túl belém simul. Elengedem, de bennem marad a hiánya. Akkor sem kapcsolom össze a nevet viselőjével, amikor egy fényképet keresek ugyanehhez a lap-számhoz, és a régi asztalfiókból, mely nem levelesláda, hanem fényképes láda nálunk, előkerül egy. A nappali földjére borítom a képeket, és egyenként megnézem abban a reményben, hogy rátalálok egy már 32 éve halott ember egyetlen portréjára, mely itt lehet valahol. De nem rátalálok, hanem rá: Mihályra. Ismerem a képet, a többit is, mégis ez az egy valahogy mind közül kiemelkedik most. Mihály tekintete rám villan. Egy német kisváros utcáján áll, és néz, egyenesen, mélyen néz – mintha rám. Komoly és fürkésző. Az itt is van, de máshol is tekintetével néz a kamerába. Ahogy olyan ember tud, aki mindkét lábával a földön áll, mégis van valami benne, ami gyakorlatiasságánál is hatalmasabb – a képzelete, mely állandóan elröpíti. Mint a szomszéd kertben kikötött papírsárkány, olyan Mihály: folyton felkapja a szél, rázza, cibálja, de a kötél erősen tartja. Összeegyeztethetetlen figura, nem egész valójával szárnyaló, tenyeres-talpas álmodó, szobrait a tehetségre egyszerűsített megfoghatatlan és a dolgos kéz faragja. Sosem kérdőjelezi meg önmagát. Mesterségét olyan természetesen éli és fogadja el, mint kovács a pörölyt. Mintha csak kezéből nőtt volna ki a véső és a szalagfűrész, amellyel torzót szakít a fa derekából – csonka Krisztust farag a csonka testbe zártaknak. Az ő képükre faragja Istent. Így gyámolít – szótlanul. A képen nedves őszi idő, szélzdzsekit visel. De minderre és tekintetére rámosódnak bennem a tizenannyi évvel későbbi

nyarak: izmos, meztelen felsőteste, izzadt karja, barna hajában fafor-gács, hippi mód fejére kötött kendő, szájában hetykén lefittyenő cigaretta, mely tüdejében ugyanolyan hetyke alattomosággal dolgozni kezd.

Egy korábbi évtizedből néz időtlenül. Mint – nekünk is, ránk is – torzó Krisztusa nap mint nap házunk faláról. Ez a Krisztus nem a szemével néz. Szeme sincs. Feje helyett az ürességet körülhatároló négyyszög, keresztre feszítve. A gondolatok ürege megfeszítve. Csólátó Krisztus a kereszten, Mihály! Ezek lennének? Bosszús, amiért értetlenkedem. Nem látom, de tudom. Kevesebb filozófia, több lélek! Akkor is pontosított, amikor a széket megfaragta. Igaz, akkor itt volt, nem csak képzeletemben, és nem volt bosszús. Trón az, nem szék! Nem is akármilyen trón! Gyere csak ide hátra, nézd! Erős, mégsem vaskos ujjait végighúzta a szálkás fa barázdált hátán. Tudod, mi ez? Gerinc! Apádé. Nagy szó, mert ma alig találsz gerincet a gerincesek közt. Neki volt!

Mihálynak is volt. Kemény volt és akaratos, alkalomadtán durva és nyers. Még a romantikában is. Úgy ment oda Leához, zsebre dugott lélekkel. Akarod? Mit mondhatott volna erre Lea? Csak azt, amit a legtöbb nő mondana, mondani tudna erre: nem, nem akarom! Mert csak így, ilyen póre egyszerűséggel beleugrani hogy is tudna egy másik ember ripsz-ropszjába? Még akkor sem, ha Leácska nem épp ahhoz a viszonylagos legnagyobb arányhoz tartozott. Feltűnően szép volt, és feltűnően öntudatos, a nem mosok és nem főzök senkire típus. Festőnő, ha van ilyen típus. Nincs. Tény, hogy szerette a jót. Mihályt kivéve. Ha nem, hát nem! – emlékezett hangosan Mihály. Egyszer megkérdeztem, az legyen elég – vitakozott, mintha saját sorsával. S mintha nem saját vereségéről regélt volna, hanem egy visszavonhatatlan tényről, mely az ő részéről azok után véglegesen az, mondhatna, tehetne a másik bármit. Ha nem, hát nem, nem olyan kicsi a világ, hogy ezért bánkódni érdemes lenne, még akkor sem, ha valószínűsíthető, hogy az mindkettőjüknek csak hasznára lett, lehetett volna...

Na de, nem attól Mihály Mihály, hogy a sebek nyalogatását megen-gedte volna magának. Mit seb, hol van itt seb?! Az a baj, hogy tejföl sincs! Hogyhogy nincs a töltött káposzta mellé?! Ilyen nincs! Ha Leáról látszólag könnyen le is mondott, Mihályt nem lehetett a tej föléről lebeszélni. Egyáltalán sehogy. Úgy felpaprikázta magát, ebben, mondjuk, a pár kupica aperitif is segíthetett, hogy hagyott csapot-papot,

kirohant, 27 kilométert porzott a városig, nem, a falusi bolt nem volt jó, vagy hogy a közelben eszébe jutott volna tejfölt keresgélni, ugyan már, gőzét kifújni éppen az a kétszer 27 kilométer kellett. Megvette, visszaporzott, és már nem viharzott, addigra lecsendesedett, mire felért a lépcsőn a tejföllel, majd viharvert élvezettel, egyórás utólagossággal elfogyasztotta az újramelegített töltött káposztát. Mindannyiszor belelovalta magát, valahányszor terítékre került a tejföl...

Akkor nem, amikor elmesélődött a jelenet a traktorista szétrúgásáról. Akkor nem szikrázott. Akkor ő tanár volt, a mester. Diákjait táboroztatta éppen. Este a százéves japánakác alatt a megszokott mindenestés beszélgetés-nevetgélés. Azon az estén az asztalhoz lódörgött a konfliktus, egy részeg traktorista, káromkodott és kötekedett. Gyerekek előtt így beszélni, nem szégyelli magát?! A traktorista nem volt hajlandó szégyellni magát. Ha szégyen nem is volt benne, önérzet annál több: Hogyhogy kioktatja őt egy idegen, egy jöttment?! Azzal felszökött a traktorra, és neki egyenest a csukott kapun át a nagy semminek, csak hogy bebizonyítsa. Igaz is, mit? Erre felugrottak az asztaltól a férfiak, és utána. Mikor visszajöttek, Mihály megilletődve nyugtázta – az elégtételt vevő felé érezhető tisztelettel, és nem a visszatartás szándékában meghiusult békítő csalódottságával –, hogy a traktorista le lett rángatva a traktorról, és jól összevissza lett rugdosva, megérdemelte.

Nem volt bajkeverő. De nem viselte el, hogy megalázzák. Szó nélkül átnyúlt a nagy asztalon, és a nyakon ragadott, behemót, pökhendi vendégfogadóval leseperte a reggelit. Nem nálunk. Velünk csak tisztelettel. Mi is vele. Egyszer már-már sírni is láttam. Magatehetetlen volt. Az aggodalomtól, hogy elhagyja a felesége. Megvolna rá minden oka, értette ezt Mihály, de csak most derült ki, hogy ő ezt nem élné túl. Nem mondta, szavakkal nem, de teste elhagyatottsága jelezte, hogy csak addig van egészsége, míg mellette a felesége. Maradt, megmaradt mellette, kitartott, csak az egészsége hagyta cserben mégis, bár azt már férfiasan tűrte.

Szükszavú megbízható. Őrült igazságszerető. Parancsot nem tűrő tisztelettudó. Beteg egészséges. Egészségesnek tűnő beteg. Mert úgy tűnt – meséli egy fiatal szobrász –, hogy semmi baja, három hete a kiállításon. Tudtam, hogy jó ideje nem cigarettázik, nem iszik, de attól még ugyanolyan volt: olyan... Mihály. Nem panaszkodott. Nem látszott rajta a betegség.

Nem jeltelen, mégis megrendít a hír, hogy Mihály az éjjel meghalt. És nem a tüdőrák vitte el, melyről nem tudtunk, mert büszke szeméremmel titkolta. Ki tudja, mi, mit súgott lova a fülébe. És lova fülébe Mihály. Mi meg itt maradtunk a hiányával, bár rég nem láttuk. Elég volt a tudat, hogy van, ott van a műtermében és dolgozik. Ha nem is látogattuk jó ideje... Bár többször elmentünk a kapuja előtt, mégsem mentünk be, mert egy idő után az ember hozzászokik a másik ember életének közelségéhez, és eszébe sem jut felkeresni, csak odázza, most nem alkalmas, majd máskor, majd egyszer, majd, majd. Az elmaradó majdért az örökös most a hibás, mert a most mindig azonnal akar, általában valami mást, valami sürgősebbet, de azt nagyon, és ez a sok-sok összegyűlt most kizárja azt, amit már ezentúl nem lehet soha majd.

A művészeti iskola mellett kerülök dugóba halála másnapján. Nyugalmozott tanára volt már az iskolának, a plasztikai az épület előtti zöldövezeten, művészeket nevelt, megérdemelné, hogy a líceum saját halottjának tekintse, de sehol egy fekete zászló. Mennyit ér az ember, ha nincs fekete zászlaja? – kacsint felém nevetve a visszapillantóból. Mennyivel értékesebb az, akinek fekete zászló hirdeti elmúlását? Na, ugye. Amíg köztünk vannak a munkái, meg hát az emléke, nem múlt el, a felszínes gyászt, a gyász kellékeit amúgy is megvetette volna – nyugtatom lelkiismeretem, mert automatizmusomat szomorúságom ellenére sem győzőm le, és ha piros van vagy dugó, önkéntelen kirúzszom a szám. Bár illetlen és ízléstelen, mégis.

A patriotizmus is ízléstelen, jut eszembe, mert nem ismer mértéket és dühös lesz, ha határt szabnak neki. Épp Mihályra, ki másra, gondolok, mikor a falu második világháborús emlékművet szeretne faragtatni elesett katonái emlékére. Mikor javában zajlik az egyeztetés, polgármester mond, Mihály meg hümmög, rádöbbenek, hogy nem Mihály ő, hanem Mihai, holott mindvégig az ő nyelvén beszélünk, de mert humorommal együtt érti az enyémet, mellékessé válik a nyelvi igazodás. És mintha benne is épp eközben rendeződne a helyezkedés, mert kérésemre kijött ugyan terepszemlére, leült beszélgetést folytatni, de mikor kikerülünk a tanácsteremből, rám néz: mégis hogy faragjam én meg?! Nem mondja ki, de értem: a felállás köztünk a szemben – mi és ti. Akkor is, ha ugyanazon az oldalon. Ti mentetek, minket vittek, mondja elzárkózása. Minket is vittek. Csak örült és szent megy önként

háborúba. Bár a kettő valahol összeér. Az egyik mást, a másik önmagát feláldozni kész. Áldozat és önfeláldozás a gyilkolásban találkozik. Honvédek nélkül nem létezne hősiesség. Alkalomadtán győztes csata sem. Akik nélkül nem emlékezhetnénk, nem idézhetnénk múltat lehajtott fővel, leemelt kalappal és megkönnyebbült sóhajjal, hogy körülményeink mégsem kérik, hogy hozzájuk mérjük magunkat, megméretessünk. De a háborúban a legtöbbje ágyútöltelék, fölöttük és velük rendelkezik az elszabadult pokol. A mi megmérettetésünk ma csak ennyi: merem-e rád bízni, s te vállalod-e a háborúban elesettek követ. Belátjuk-e, hogy ellentéteink és ellentmondásaink helyett halottaink vannak. Nem látjuk be. A mi felállásunk 100 év múlva sem változott: mi itt, ti ott. Még ha ugyanazon oldalon is. Mennyi időnek kell eltelnie, hogy saját halottjainkként tekintsünk egymáséira? Mert most, hogy Mihály ma éjjel meghalt, a saját halottunkként gondolok rá. Holott háború van most is. Csakhogy nem a mi háborúnk. Ez sem igaz, mert amíg minket is érint, hogy az a kiskorú fiú, aki pár percen belül éri meg a tizennyolcat, átér-e a határ innenső felére vagy sem, mert a mi felünk számára a túlélés, addig ez a háború a miénk is. Hamarosan megérkezik édesanyja is... Nyugodt, nem mint a másik anya, aki feldúltan, előőrsként tör utat magának, hogy lássa, hozhatja-e ide hátramaradt kicsi gyermekeit... A harmadiknak mindene egy zacskóban. Valahonnan előkeresnek neki egy bőröndöt a határon segítkező önkéntesek: legyen, mibe belegyömöszölnie alig becsomagolt életét.

Vastaghangúrözsi a faluban nem csomagolt. Menekült. Pedig nem is volt háború. Legalábbis körülötte nem volt. Nem érdekelte sem a bőrönd, sem a maradék élete, mikor bevette a pár üveg altatót. Volt már ilyen, akkor elsiette, nem sikerült. Most valamivel jobban csinálja. Most már jól kéne csinálni. Pedig milyen jó kedélyű volt, mennyit mosolygott! Mennyit nevetett! Főleg! Hogy lehet ilyen vastag hang és harsány nevetés mellett olyan hajszálvékony az emberben az élni akarás? Egyik kapja, másik eldobja. Egyik féltene, nem adná, másiktól elveszik. Elvételik.

Mihály, a szent, legyőzte a sárkányt. De hogy megküzdött-e a mi Mihályunk a maga démonaival, azt már csak torzói mesélhetik tovább.